

La política estatal de recompenses als investigadors en comunicació: breu anàlisi crítica¹

*State policy on rewards of communication researchers:
short critical analysis*

Jaume Soriano²

Professor del Departament de Mitjans, Comunicació i Cultura
de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB)
Jaume.Soriano@uab.cat

La política estatal de recompenses als investigadors en comunicació: breu anàlisi crítica

State policy on rewards of communication researchers: short critical analysis

RESUM:

La sociologia de la ciència mertoniana ja va establir que les recompenses que reben els investigadors pel seu treball influeix en les pràctiques i en la producció científica, la qual cosa evidencia la importància de les polítiques que s'hi apliquen. A partir d'una anàlisi secundària de dades obtingudes de les fonts del sistema universitari espanyol, es descriu l'evolució de la producció científica en comunicació dels darrers vint-i-cinc anys. Posteriorment s'analitzen les resolucions de la CNEAI sobre criteris d'avaluació, els quals representen la política de recompenses aplicada a l'Estat espanyol durant els últims vint-i-cinc anys en el camp de la recerca en comunicació. Els resultats mostren un camp de recerca caracteritzat per un augment del nombre d'investigadors, una especialització en els seus interessos de recerca i una producció científica presentada en formats diversos. En aquest context, la política de recompenses al llarg d'aquest període és cada cop més restrictiva i dona més protagonisme a l'índex bibliomètric del factor d'impacte com a criteri principal de la validesa de la producció científica i a les revistes acadèmiques com a vehicle per a la seva difusió.

PARAULES CLAU:

sociologia de la ciència, investigació sobre comunicació, producció científica, avaluació de la recerca, índex bibliomètrics, anàlisi crítica.

State policy on rewards of communication researchers: short critical analysis

*La política estatal de recompenses als investigadors en comunicació:
breu anàlisi crítica*

ABSTRACT:

The Mertonian sociology of science already proved that rewards received by researchers for their investigations have an influence in their scientific outputs and practices, which shows how important the policies relating to this topic are. On the basis of a secondary analysis of the Spanish university system's official data, we describe how scientific output in the field of communication has evolved during the last 25 years. CNEAI resolutions on evaluation criteria, which represent the Spanish reward policies in the communication research field over the last 25 years, are then analysed. Results show a research field characterized by an increasing number of investigators, more specific research projects based on their interests, and a diversification of scientific output formats. Taking all this into account, throughout this period the reward policies have become more and more restrictive, they have taken the bibliometric index of the impact factor as the main criterion for the validation of

LA POLÍTICA ESTATAL DE RECOMPENSES ALS INVESTIGADORS EN COMUNICACIÓ

the scientific output and they have established the academic journals as the main vehicle of their dissemination.

KEYWORDS:

sociology of science, communication research, scientific output, research evaluation, bibliometric indexes, critical analysis.

1. Introducció

La influència de la societat, la cultura i la política en la comunitat científica moderna és un tret característic de la ciència produïda i de la forma com aquesta ciència es produeix. Sovint, això es dona per descomptat i negligim el seu estudi a pesar de desconèixer els efectes que produeix. Thomas S. Kuhn és qui millor va entendre aquesta connexió de la recerca amb el món que l'envolta. Els factors socials i culturals del moment històric són determinants en la configuració dels enuncisats científics. Aquesta afirmació fa dependre el coneixement científic dels canvis propis dels temps que els toca viure als investigadors, però també l'humanitza.

Mentre que el relativisme epistemològic de Kuhn ens va fer veure que la ciència no són només hipòtesis, teories i mètodes, sinó tota una forma cultural i una activitat socialment dependent en la qual imperen uns valors i unes normes, Robert K. Merton analitzava magistralment el paper del context i de l'estructura social en la producció científica des de la tradició estructural-funcionalista americana.

Merton estudia les institucions científiques i com es constitueix a través d'elles una estructura normativa de la ciència. Això el porta a afirmar que la ciència moderna es mou per quatre objectius o imperatius funcionals: l'universalisme, el comunisme, el desinterès i l'escepticisme organitzat. El primer estableix que no han d'existir limitacions o prejudicis de nacionalitat, classe, gènere, etc. que condicionin l'acceptabilitat d'un coneixement considerat científic.

El comunisme s'entén com el rebuig a l'apropiació individual de les contribucions a favor d'una mena de fons comú del coneixement, la qual cosa obliga a la difusió dels coneixements a canvi de l'incentiu que suposa el reconeixement públic. El desinterès s'identifica com el compromís amb el treball científic pel benefici que suposa per al coneixement comú i el prestigi que aporta i no pel guany o la rendibilitat personal que se'n puguin derivar. Finalment, l'escepticisme organitzat remet a una conducta basada en el permanent examen crític dels enuncisats científics i en la disponibilitat constant dels científics a la crítica i a la revisió dels seus coneixements.

Per Merton, doncs, els investigadors actuen seguint uns valors compartits pel conjunt de la comunitat científica. Però aquests investigadors, com tothom, tenen valors i interessos individuals com ara enriquir-se, guanyar notorietat social o poder. Alan Chalmers explica com resol Merton aquesta contradicció: «Merton suggereix que els objectius de la ciència es reconcilien amb els objectius dels científics mitjançant el sistema institucionalitzat de recompenses i càstigs. Per això els científics es veuen obligats a actuar de manera que serveixin als interessos de la ciència, perquè aquesta és, precisament, la manera d'actuar que té com a resultat les recompenses que serveixen als seus propis interessos» (Chalmers, 1992: 156). Per tant, actuar a favor del coneixement compartit és també actuar en benefici propi.

A la llarga, allò que dona valor als sacrificis i maldecaps dels investigadors és la possibilitat de gaudir del reconeixement de la resta de la comunitat científica. Les aportacions reconegudes com a valuoses i originals són recompensades amb pre-

mis, amb distincions, com ara ingressar en institucions honorífiques de la comunitat, o bé perpetuant el nom del científic amb el costum de posar el seu nom a allò que ha descobert o inventat, o bé amb beneficis materials o simbòlics dintre de les institucions acadèmiques.

Les conseqüències d'aquest sistema de recompenses són, segons Merton, una desigual estratificació social de la comunitat científica. Els investigadors més reconeguts es fan més visibles i fan alhora més invisibles d'altres que poden haver realitzat contribucions destacades però que no han estat recompensats. Molts treballs de la sociologia de la ciència desenvolupada per Merton es van dedicar a estudiar empíricament aquest fenomen conegut amb el nom d'*efecte Mateu*³ (Merton, 1985). Les carreres dels científics que han estat recompensades amb el reconeixement de la comunitat acadèmica tendeixen a acumular reconeixement en el futur gràcies a una mena d'estigma positiu que atorga la recompensa obtinguda, mentre que les no recompensades romanen en l'obscuritat. Alguns investigadors eminents són conscients d'aquest efecte pervers i miren de combatre'l cedint el primer lloc als investigadors més joves en l'ordre de signatures d'articles científics.

Els estudis de Merton confirmen, doncs, que els sistemes de recompenses creats en la ciència donen a la comunitat d'investigadors una estructura social d'individus no iguals basada en les recompenses i no simplement en el valor intel·lectual d'una carrera ininterrompuda d'aportacions valuoses. També confirmen que aquest mateix sistema de recompenses influeix en decisions i pràctiques aparentment tan banals com la de signar un article científic.

La perspectiva normativa de Merton mostra com les teories científiques i les metodologies emprades no són les úniques normes que governen l'activitat investigadora, sinó que també hi intervé decisivament la forma com s'institucionalitza el sistema científic. Les instàncies a través de les quals s'avalua el coneixement científic han adquirit des de finals del segle xx molta influència i teixit institucional. L'avaluació de la investigació es va desenvolupar inicialment al segle xvii en l'acceptació de treballs per a ésser publicats en revistes científiques mitjançant l'aplicació del judici d'altres membres de la comunitat sobre la validesa de les contribucions presentades. Des de llavors, la revisió per parells (*peer review*) ha estat el mecanisme central arbitrat pel reconeixement del mèrit científic i l'atribució de recompenses. Posteriorment, a la revisió per parells s'han anat afegint altres mecanismes d'avaluació com ara les enquestes, l'ús de models econòmics i, sobretot, els índexs bibliomètrics, que són una forma indirecta de *peer review*.⁴

Amb el que hem tractat fins ara podem assumir que l'avaluació de la recerca és un factor que influeix decisivament en l'activitat investigadora i que ho fa tant a nivell de comunitat científica com a nivell de l'activitat investigadora individual. L'objectiu d'aquest article és analitzar els mecanismes d'avaluació que serveixen per recompensar l'activitat investigadora en el context de la recerca en comunicació. Seguint Merton, entenem que aquest sistema de recompenses orienta el curs del progrés dels coneixements del camp de recerca. Per fer-ho ens fixarem en primer

lloc en les característiques d'aquest context de recerca i la seva evolució. En segon lloc, ens fixarem en l'evolució dels criteris d'avaluació de la producció científica en el camp de la comunicació aplicats per la Comissió Nacional Avaluadora de l'Activitat Investigadora (CNEAI) per tal d'entendre com s'han anat adaptant aquests criteris a l'evolució del camp. Finalment, exposarem la disparitat existent entre el camp de recerca i els criteris d'avaluació i les conseqüències que se'n poden derivar.

2. Materials i mètode

Per a la descripció del desenvolupament de la recerca en comunicació a Espanya durant els darrers vint-i-cinc anys s'ha treballat a partir de l'anàlisi secundari de dades. Les principals fonts usades han estat les informacions recollides de diversos articles d'investigació apareguts des de l'inici del 2000 sobre la història i la dinàmica de la comunitat científica a propòsit de la comunicació a Espanya. Les dades sobre el sistema universitari, els departaments universitaris de l'àrea de comunicació i les tesis doctorals s'han extret de l'Institut Nacional d'Estadística (INE), el Ministeri d'Educació i Ciència, l'Agència Nacional d'Avaluació de la Qualitat i Acreditació (ANECA) i la base de dades TESEO. Per descriure l'evolució d'altres formes de difusió de la producció científica diferents als articles en revistes acadèmiques i les tesis doctorals s'ha consultat la base de dades de l'ISBN (pel que fa la producció en format llibre) i les actes dels congressos de l'Asociación Española de la Investigación de la Comunicación (AE-IC) (pel que fa les comunicacions científiques).

Per a l'anàlisi de la política estatal de recompenses es va fer una primera consulta de les normes i resolucions de les tres institucions espanyoles dedicades a l'avaluació de la recerca durant el període estudiat (Agència Nacional d'Avaluació i Prospectiva —ANEP—, ANECA i CNEAI).⁵ Finalment, es va decidir concentrar l'anàlisi en les resolucions de la CNEAI perquè és l'organisme en el qual s'identifica amb més claredat una política estatal de recompenses a la producció científica dels investigadors. S'han desestimat les resolucions de l'ANEP perquè, d'acord amb les seves bases, es tracta d'un organisme orientat a la promoció de la recerca a través de l'avaluació dels projectes de recerca que presenten els investigadors i no un sistema de recompenses a la producció científica realitzada. Finalment, s'ha desestimat l'anàlisi de les resolucions de l'ANECA perquè remet a les polítiques de recompenses de la CNEAI.

S'han consultat totes les ordres ministerials des de la constitució de la CNEAI i, posteriorment, les resolucions anuals sobre els criteris d'avaluació. Els criteris d'avaluació, entesos com els indicadors de les polítiques de recompenses, es donen de manera general els dos primers anys de vida de la CNEAI i, a partir del 1996, l'anàlisi es concentra en els criteris específics del camp de la recerca en comunicació.

Finalment, al llarg del text s'han anat introduït alguns comentaris metodològics en forma de notes, necessaris per entendre les dades recollides. En aquestes notes es realitzen apreciacions puntuals sobre la forma com s'han usat les fonts mencionades, que entenem que aclareixen els resultats obtinguts.

3. L'evolució de la producció científica del camp de recerca sobre comunicació a Espanya

El desenvolupament de l'activitat investigadora sobre comunicació a Espanya s'ha fet gairebé de forma exclusiva als centres universitaris.⁶ L'impuls inicial dels estudis sobre comunicació a la universitat és el resultat d'una demanda creixent de mà d'obra professional des de la indústria de la comunicació. Per tant, els orígens dels estudis de comunicació varen tenir un biaix clarament professionalista i no de recerca. L'activitat investigadora sobre comunicació s'ha desenvolupat en paral·lel als patrons de producció de coneixement dominants en el sistema científic espanyol general, encara que presenta uns trets particulars com a conseqüència de la seva expansió a partir de mitjans dels anys noranta.

Des de l'any 1990 es produeix un augment dels centres docents que oferien estudis superiors de comunicació. Dels vuit centres universitaris que llavors impartien llicenciatures de l'àrea de comunicació es passa als quaranta centres l'any 2005 (ANECA, 2005) i als cinquanta-set de 2015.⁷ Les tasques de recerca que es porten a terme en aquests centres es desenvolupen preferentment en unitats departamentals que agrupen els investigadors per interessos de coneixement afins. Conèixer el paper dels departaments universitaris és important perquè el seu desplegament en el sistema universitari ofereix informació valuosa sobre el desenvolupament de disciplines científiques, la seva diversificació i diferenciació en subespecialitats. En el cas dels centres universitaris sobre comunicació, la divisió entre l'àrea de coneixement de periodisme, d'una banda, i la de comunicació audiovisual i publicitat, de l'altra, va separar els investigadors en dues branques i va diferenciar entre suports comunicatius, i es van crear així fronteres invisibles que varen influir en l'activitat investigadora de cada àrea.

El 1990, a Espanya es comptabilitzaven un total de dinou departaments universitaris dedicats a l'estudi de la comunicació⁸ (Ministeri d'Educació i Ciència, 1990). El 2005, el nombre de departaments dedicats exclusivament a les àrees de comunicació ja era superior als cinquanta.⁹ Els dinou departaments registrats per la Secretaria d'Estat d'Universitats l'any 1990 sumaven un total de tres-cents vint-i-un professors. Ens podem fer una idea del creixement de la massa d'investigadors del camp, així com de l'impacte de la crisi econòmica del 2008, revisant el nombre de professors de les universitats públiques que pertanyen a les àrees de coneixement de periodisme i de comunicació audiovisual i publicitat:

Curs	1998/1999	2004/2005	2009/2010	2014/2015
Professors	724	1.175	1.654	1.553

Taula 1. Evolució del nombre de professors de comunicació a les universitats públiques

Font: Institut Nacional d'Estadística (INE).

Una anàlisi de les memòries de recerca dels departaments universitaris sobre comunicació a Espanya proporcionaria una informació molt valuosa per a confeccionar la història de l'activitat investigadora. Aquesta empresa, que supera àmpliament la feina realitzada per a aquest article, s'aborda temptativament amb el recompte de les tesis doctorals sobre comunicació defensades entre els cursos 1989/1990 i 2014/2015.¹⁰ En aquest període, el total de tesis registrades a TESEO amb les paraules clau «sociología de los medios de comunicación de masas», «medios de comunicación de masas» i «comunicaciones sociales» és de cent seixanta.¹¹ Resten fora d'aquest recompte les que, tot i ser sobre comunicació, no es varen registrar amb aquestes paraules clau.

Curs	1989/1990	1994/1995	1999/2000	2004/2005	2009/2010	2014/2015
Tesis	24	28	53	69	70	160

Taula 2. Evolució en el nombre de tesis doctorals

Font: TESEO.

Una conclusió interessant d'aquestes xifres és que l'activitat investigadora ha anat creixent de forma ininterrompuda des del curs 1989/1990. Les dades també són un indicatiu clar de l'efecte acumulatiu que aquesta progressió genera. A mesura que hi ha més doctors, també augmenta la capacitat de direcció de tesis. A més, com que la direcció de tesis es considera un mèrit acadèmic, els nous doctors es mostren complaguts de dirigir noves tesis doctorals.

Més facultats de comunicació acullen més departaments, que, alhora, fan augmentar el nombre d'investigadors en el camp. Però no tots ells remen en la mateixa direcció. El camp de la investigació en comunicació no és un espai de coneixement perfectament delimitat, amb una comunitat científica aixoplugada sota un únic paradigma. Des dels seus orígens i internacionalment, s'ha caracteritzat pel multiparadigmatisme i la pluridisciplinarietat. Manuel Martínez-Nicolás (2008) sosté que aquesta diversificació es va accentuar a Espanya a partir dels anys vuitanta, amb l'inici del creixement en el nombre d'investigadors. La massificació i la diversificació han afavorit l'agrupament de nombrosos investigadors a l'entorn de temes i problemes de recerca, i s'han format subcomunitats acadèmiques, com ara la dels

LA POLÍTICA ESTATAL DE RECOMPENSES ALS INVESTIGADORS EN COMUNICACIÓ

especialistes en polítiques de comunicació (Casado i Fernández-Quijada, 2015), que han provocat l'enfortiment d'especialitats consolidades, com les relacions públiques (Xifra i Castillo, 2006), o l'estructuració de xarxes acadèmiques amb interessos comuns sobre objectes d'estudi particulars com ara la ràdio (Repiso, Torres i Delgado, 2011).

Pel que fa la producció científica en revistes acadèmiques espanyoles, els estudis realitzats indiquen també un creixement quantitatiu des de finals dels anys noranta (Martínez-Nicolás i Saperas, 2011), que s'accentua entre el 2006 i el 2010 (Fernández-Quijada i Masip, 2013). Aquest augment és paral·lel a un procés d'internacionalització de la producció científica, com certifica la creixent presència d'articles científics en revistes estrangeres (Masip, 2011; Martínez-Nicolás, 2014).

Tots aquests investigadors, a més de fer tesis doctorals i articles en revistes científiques, també s'han dedicat a la publicació de llibres sobre comunicació. Els darrers anys s'han diversificat les publicacions dels editors de llibres acadèmics amb col·leccions especialitzades sobre comunicació i s'han afegit noves editorials, com ara les filials de Pearson, McGraw-Hill o la sevillana Comunicación Social, entre d'altres, a més dels actius serveis de publicacions de la majoria de les noves universitats públiques i privades que compten amb estudis de comunicació.

Les dades de l'ISBN, accessibles des de la pàgina web del Ministeri d'Educació, Cultura i Esport, no ofereixen dubtes sobre l'augment dels llibres sobre comunicació en els darrers vint-i-cinc anys. Dels dos-cents vint-i-cinc registres existents el 1990 s'ha passat als quatre-cents un el 2015, amb una punta de set-cents tretze registres l'any 2010.¹² En aquest creixement és destacable, també, el descens registrat després del 2010, probablement com a conseqüència de les retallades pressupostàries aplicades a tots els nivells de l'Administració pública i que han afectat especialment els segells editorials que depenen dels malmesos pressupostos universitaris.

Pel que fa la producció científica en forma d'aportacions a congressos, seminaris o altres reunions de treball, i a banda de les contribucions fetes pels investigadors espanyols a convocatòries de fora d'Espanya, la seva progressió també és ascendent, com ho demostren el nombre de comunicacions presentades al congrés bianual de l'Asociación Española de la Investigación de la Comunicación (AE-IC). Aquesta associació es va engagar amb cent catorze associats l'any 2006 i actualment compta amb set-cents deu socis. Els congressos de l'AE-IC en conjunt i de les seves seccions en particular han servit de plataforma per donar a conèixer i generar debats a l'entorn de la creixent i plural producció científica sobre comunicació a Espanya.

Any d'edició	2008	2010	2012	2014	2016
Comunicacions	239	277	272	147	450

Taula 3. Nombre de comunicacions presentades als congressos bianuals de l'AE-IC¹³

Font: AE-IC.

No es pot ignorar tampoc la producció científica expressada a través de la literatura grisa, tot i la impossibilitat de calibrar la magnitud de la seva presència i l'evolució en el conjunt de la recerca en comunicació. A més, la generalització d'Internet ha potenciat la producció de literatura grisa en molts països (Lawrence, 2012) i també a Espanya.

La política estatal de recompenses s'aplica, doncs, sobre un camp que en els darrers vint-i-cinc anys s'ha caracteritzat per un fort creixement en el nombre d'investigadors, una diversificació dels interessos de recerca i de les perspectives d'estudi i una pluralitat de les formes de difusió de la producció científica que realitza.

4. Anàlisi i crítica dels criteris estatals per recompensar la producció científica sobre comunicació

Tot i que la credibilitat dels models d'avaluació de l'activitat investigadora depenen de la seva estabilitat i universalitat, ells mateixos pateixen irremeiablement canvis i ajustaments constants que converteixen la tasca avaluadora en quelcom lligat al moment polític. Per tant, l'avaluació de l'activitat investigadora és el resultat d'una política científica determinada i no es pot veure només com l'expressió «naturalitzada» d'uns suposats valors universals del progrés científic.

L'entramat institucional pel control i l'avaluació de la ciència comença a funcionar a Espanya a partir dels anys vuitanta del segle xx. És en aquell moment quan la recerca passa a ocupar un lloc destacat en les polítiques públiques, justament amb la creació del Ministeri d'Universitat i Recerca, vigent entre 1979 i 1981. La Llei de ciència de 1986 és el punt d'inflexió en l'avaluació de la ciència i en el seu text es menciona la producció científica en els termes següents: «La necessitat de corregir els apuntats mals tradicionals de la nostra producció científica i tècnica —bàsicament centrats en la insuficient dotació de recursos i desordenada coordinació i gestió dels programes investigadors» (Prefectura de l'Estat, 1986: 13767).

Com s'ha dit en l'apartat metodològic, actualment a Espanya conviuen tres organismes d'avaluació de la recerca de nivell estatal: l'Agència Nacional d'Avaluació i Prospectiva (ANEP), creada l'any 1986, la Comissió Nacional Avaluadora de l'Actividad Investigadora (CNEAI), creada l'any 1989, i l'Agència Nacional d'Avaluació de la Qualitat i Acreditació (ANECA), creada l'any 2001. Ens centrarem en l'anàlisi de la documentació produïda per la CNEAI perquè és l'organisme que millor representa la política estatal de recompenses als investigadors. Es tracta de recompenses directes associades a les retribucions dels investigadors. Els anomenats «sexennis» o «trams de recerca» que concedeix la CNEAI i, per tant, les seves avaluacions han anat adquirint protagonisme i centralitat en les polítiques científiques de petita escala que s'apliquen als departaments universitaris, facultats i universitats en el seu conjunt. Els trams de recerca que acumulen els investigadors

s'han convertit en crucials per a la carrera acadèmica perquè també determinen la dedicació docent en virtut de l'anomenat Decret Wert,¹⁴ i condicionen els programes de doctorat i els estudis de tercer cicle dels departaments universitaris.

Els criteris amb els quals la CNEAI avalua la producció científica en ciències socials i, per tant, en comunicació ha conegut diversos moments clau al llarg dels darrers vint-i-cinc anys:¹⁵ a finals del 1994, que és quan s'estableix el procediment d'avaluació mitjançant un reial decret; l'any 1996, que és quan s'especificuen els criteris per àmbits de coneixement; l'any 2005, que marca un punt d'inflexió dels criteris a favor dels indicadors bibliomètrics per avaluar la qualitat de les contribucions, i, des de llavors, se succeeixen algunes modificacions menors en els criteris aplicats.

La resolució de 1994 és la primera i única que dona a entendre d'una forma més explícita allò que s'entén per producció científica. Segons aquesta resolució, la producció científica s'expressa a través del *curriculum vitae* dels sol·licitants, en els quals es detallen un màxim de cinc aportacions. Es consideren contribucions o aportacions tota «unitat classificable en algun dels criteris d'avaluació continguts en l'article 7è, 2» (Ministeri d'Educació i Ciència, 1994: 37029). Destaca en aquesta primera resolució la identificació de l'activitat investigadora amb «el progrés del coneixement, la innovació i la creativitat» i es prioritzen especialment «els treballs formalment científics i innovadors davant dels merament descriptius, dels que siguin una simple aplicació dels coneixements establerts o dels de caràcter divulgatiu» (Ministeri d'Educació i Ciència, 1994: 37030). Sobre aquest aspecte, és important destacar que ni en aquesta resolució ni en les següents apareixen especificacions sobre com es concreten aquests valors d'innovació i creativitat de la producció. En el text del Ministeri també es diu que els investigadors han de defensar amb un breu escrit el valor científic de cadascuna de les seves contribucions. El 1994 s'acceptaven aportacions en altres formats que no fossin llibres o articles científics, encara que es consideraven de menor valor, com ara informes, comunicacions a congressos o direcció de tesis doctorals. D'aquesta primera resolució es desprèn també que no existia diferència en el valor que s'atorgava a una contribució si era en format de llibre o bé en format d'article científic.

A la resolució de 1996 es fa un pas important en el desenvolupament normatiu de l'avaluació de la recerca. Consisteix a donar a conèixer els criteris específics d'avaluació per camps. En la introducció de la resolució s'aclareix que el que s'intentava amb això no era altra cosa que fer pública una diferenciació que ja es produïa *de facto* des de finals dels anys vuitanta (en les set convocatòries anteriors). L'activitat investigadora en comunicació s'emmarca en el camp 7, denominat «Ciències Socials, Polítiques, del Comportament i de l'Educació». Al primer punt s'especifica que es valorarà l'activitat amb «aportacions ordinàries» (Ministeri d'Educació i Ciència, 1996: 35029), la qual cosa significa que se n'exclouen els informes, els estudis, la realització i la direcció de tesis doctorals i comunicacions a congressos. Aquests formats de la recerca eren acceptats fins llavors com a «apor-

tacions extraordinàries», amb l'excepció de les tesis doctorals, que es mencionen més endavant.

En aquesta resolució apareix de forma explícita per primera vegada la menció a bases de dades de revistes que apliquen l'índex bibliomètric del factor d'impacte (FI). Els articles publicats en aquestes revistes es convertiran des de llavors en el criteri principal de l'avaluació. A més, la resolució de 1996 introdueix indicacions sobre el valor de la productivitat de l'activitat investigadora sotmesa a avaluació. És a dir, s'exigeix que «si més no, una de les cinc aportacions haurà de complir allò prescrit en el punt 2 [la producció controlada per l'índex d'impacte ISI], admetent-se un màxim de dues aportacions de les descrites en el punt 5» (les no controlades pels índexs FI) (Ministeri d'Educació i Ciència, 1996: 35030).

L'any 2005 es menciona per primer cop de forma explícita la investigació en comunicació dintre del camp 7. Però el més important d'aquesta resolució rau en el fet que es tracta de la primera en la qual es declara fermament que els índexs FI de les revistes científiques són «els criteris d'objectivació formal indicatius de la qualitat de la investigació» (Ministeri d'Educació i Ciència, 2005: 36471). A la introducció de la resolució també es destaca que un dels propòsits d'aquesta major concreció regulativa és «fomentar que el major nombre possible de persones orientin la seva recerca a obtenir resultats d'àmplia repercussió científica o social en el seu àmbit d'especialització» (Ministeri d'Educació i Ciència, 2005: 36471). Una altra novetat de la resolució de 2005 és la inclusió d'una «llista de criteris formals que ha de complir un mitjà de difusió de la investigació perquè pugui ésser reconegut *a priori* com un mitjà de garantia suficient» (Ministeri d'Educació i Ciència, 2005: Apèndix 1). L'abast normatiu de la resolució arriba, per tant, més enllà de l'activitat investigadora fins a regular també les publicacions on es presenta la investigació produïda. Com a novetat menor cal mencionar que s'explicita l'acceptació per primer cop de les revistes electròniques com a canals de difusió de la producció científica.

Durant els anys següents es van precisant i concretant encara més els criteris d'avaluació definitivament centrats en els índexs FI. El 2008, la CNEAI explicita l'acceptació de diverses bases de dades, a banda del Social Science Citation Index (SSCI) d'ISI, que ja era a les convocatòries anteriors, per prendre en consideració valoracions positives. Es mencionen ERIH, IN-RECS, LATINDEX, SCOPUS, DICE-CINDOC. El 2009 s'hi afegeixen les revistes acreditades per FECYT. El 2012 desapareix LATINDEX com a base de dades acreditativa. El 2013 s'hi inclouen les revistes de l'Arts and Humanities Citation Index (integrada en ISI) i desapareix IN-RECS. El 2014 s'hi inclou la base de dades CIRC i s'especifica que les actes publicades dels congressos no es tindran en compte per a les avaluacions. Aquest mateix any es publiquen unes condicions especialment dures per a les avaluacions positives, ja que es modifica el criteri general d'acceptar contribucions de bases de dades de «segona fila» i es menciona que «com a mínim dues de les cinc aportacions hauran de ser d'articles publicats a revistes que aconsegueixin els criteris 3.a) o 3.b)» (Ministeri d'Edu-

cació, Cultura i Esport, 2014: 98212), que es refereixen a producció científica publicada a SSCI, SCOPUS o Arts and Humanities Citation Index. Els dos últims anys els criteris de l'organisme sembla que hagin entrat en un període de moviments pendulars d'avaluació, ja que l'any 2015 torna a posicions de dos anys enrere i suavitza els requisits assumint que «en casos concrets que el comitè pugui estimar, [articles que] comptin amb una qualitat científica similar a les incloses en els apartats mencionats i acompleixin els criteris que s'especifiquen a l'apèndix d'aquesta resolució, 3.c)» (Ministeri d'Educació, Cultura i Esport, 2015: 113070), és a dir, les bases de dades de «segona fila».

L'anàlisi diacrònica de la legislació permet veure una progressiva normativització dels criteris d'avaluació. Dels plantejaments inicials més genèrics i oberts en termes d'aportacions científiques es va passant a poc a poc a uns criteris més restrictius i que alimenten una idea quantitativa de la qualitat de les contribucions científiques.

El repàs als criteris ens mostra també una evolució d'aquests criteris cap a una progressiva «automatització» en l'atorgament dels mèrits i recompenses. Això s'ha destacat com una tendència positiva per a l'avaluació, ja que suposa la reducció de la subjectivitat dels avaluadors a favor de sistemes més impersonals i automàtics com són els índexs FI de les revistes acadèmiques. Tanmateix, el protagonisme del índexs FI uniformitza en forma d'articles la presentació de les produccions científiques. Com es pot veure en les resolucions a partir del 2005, el sistema d'avaluació s'especialitza en diversos camps per atendre les particularitats de les diverses branques de la recerca científica, però, alhora, s'accentua la centralitat dels índexs bibliomètrics com a criteri principal i comú a gairebé totes les branques.

L'evolució dels criteris analitzats presenta alguns problemes en la seva aplicació al camp de recerca sobre comunicació. D'una banda, els càlculs bibliomètrics de l'FI es basen en la producció científica dels investigadors en articles publicats en les revistes acadèmiques. Com més alt sigui l'FI de les revistes en què es publica, major és la difusió i el reconeixement entre la comunitat científica. L'FI ha tingut un efecte beneficiós sobre les revistes acadèmiques, ja que obliga els editors a prendre decisions per tal de millorar la qualitat de les publicacions. Els ha impulsat a crear comissions científiques de nivell internacional, a millorar la puntualitat i la regularitat de la publicació, a fer edicions en més idiomes i a facilitar l'accés electrònic, en molts casos de forma gratuïta. Tanmateix, un dels primers entrebancs d'aquest sistema rau en el fet que l'FI continua essent un índex calculat per al conjunt de la revista acadèmica i no pas per als articles individualment, tot i que cada cop són més freqüents els càlculs de cites per articles.

D'altra banda, com hem vist en l'apartat 3, la producció científica en el camp de la comunicació es dona en formats molt diversos, com ara tesis doctorals, llibres, comunicacions a congressos o literatura gris. Tota aquesta producció és o bé excloua o bé relegada a un segon terme a l'hora d'avaluar si l'activitat investigadora realitzada mereix recompensa. La centralitat dels indicadors bibliomètrics, i especialment el desenvolupat per Thomson Reuters, en els criteris d'avaluació implica que

és recompensada aquella producció científica que es difon preferentment a través de les revistes acadèmiques. Les conseqüències que això té en la producció científica espanyola s'han valorat positivament en termes d'internacionalització (Martínez-Nicolás, 2014; Fernández-Quijada, Masip i Bergillos, 2013; Masip, 2011). Tanmateix, això no beneficia totes les revistes de la mateixa manera, sinó que en gaudeixen especialment unes publicacions determinades a Espanya i, per descomptat, les editades en països anglosaxons.

D'acord amb l'SSCI, l'empresa Thomson Reuters té registrades actualment un total de vuitanta revistes sobre comunicació. De totes elles, n'hi ha tres d'editades a Alemanya, dues a Holanda, una a Suïssa i una a Espanya; la resta es publiquen als Estats Units i la Gran Bretanya.¹⁶ La producció científica anglosaxona està sobrerrepresentada i no compten zones geogràfiques amb tradicions de recerca molt importants en el camp de la comunicació, com són França, Itàlia o països llatinoamericans com el Brasil, molt actius en la recerca en comunicació en els últims anys.

Alguns autors també han indicat que la manca de representativitat de l'FI no és només una qüestió geogràfica sinó que afecta també les produccions científiques realitzades al marge dels corrents o els paradigmes dominants del camp de recerca, així com les recerques de caire més exploratori (Archambault i Vignola, 2004). L'avaluació de la recerca científica mitjançant criteris bibliomètrics planteja objeccions quan la disciplina sobre la qual s'apliquen pertany a l'àrea de les ciències socials i humanes, com és el cas de la recerca en comunicació.

La influència dels càlculs de l'FI en les ciències socials afecta de manera molt especial aquestes últimes ciències quan se les avalua amb sistemes sorgits de la tradició de recerca de les ciències naturals. Segons Archambault i Vignola (2004), una de les primeres diferències entre les ciències naturals i les socials, pel que fa l'avaluació de la recerca, rau en el fet que els objectes d'estudi de les investigacions socials solen tenir una orientació més local, menys universalista, i, per tant, la difusió i impacte dels resultats d'aquestes investigacions tenen un abast nacional o regional. En segon lloc, les ciències socials i les humanitats es caracteritzen per ser àrees de coneixement multiparadigmàtiques, per la qual cosa la literatura científica es presenta de forma molt més fragmentària i heterogènia.

En tercer lloc, es pot parlar de pràctiques de citació diferents entre les ciències naturals i les ciències socials. Així, la vigència de les contribucions científiques en les ciències naturals és molt més curta que en les ciències socials. En les recerques sobre història, per exemple, moltes de les cites que es fan en les darreres produccions científiques tenen una antiguitat de deu anys o més (Rubio, 2003). La forma de calcular l'FI és sobre les cites aparegudes enguany dels articles publicats a les revistes dels dos darrers anys, la qual cosa encaixa amb les pràctiques de citació pròpies de les ciències naturals, però es contradiu amb la major longevitat de les contribucions en els camps de les ciències socials i les humanitats.

5. Conclusions

Com ja va demostrar Merton, els mecanismes per atorgar mèrits i recompenses als investigadors influeixen en la investigació. L'avaluació de la producció científica no és una activitat neutral o asèptica del sistema científic, encara que es desenvolupi amb mecanismes que pretenguin anul·lar «l'arbitrarietat» dels avaluadors, sinó que té un impacte en la recerca. Pel que fa al cas del camp de la comunicació a Espanya, aquesta circumstància ha estat estudiada arran de l'acreditació del professorat universitari (Soriano, 2008) i del programa ACADEMIA (Martínez-Nicolás i Saperas, 2016), però no pel que fa a les polítiques de recompenses als investigadors. A més, coneixem cada cop millor la producció científica sobre comunicació difosa a través de les revistes acadèmiques, però sabem molt poc sobre la resta de l'activitat investigadora difosa mitjançant llibres, comunicacions a congressos i literatura gris.¹⁷

El que mostra l'examen del desenvolupament de la política estatal de recompenses és una evolució dels criteris que s'aparta del desenvolupament seguit per la comunitat científica sobre comunicació en els darrers vint-i-cinc anys. Quan comparem l'evolució del camp amb l'evolució dels criteris, s'observa que mentre el creixement i l'expansió del nombre d'investigadors van acompanyats d'una diversificació dels temes i enfocaments de la recerca i que difonen la seva producció científica en formats plurals, els criteris de la CNEAI es van fent cada cop més restrictius, centrats en el format de difusió de les revistes acadèmiques i de manera especial en aquelles que presenten característiques coincidents amb uns índexs bibliomètrics. Això vol dir que les decisions sobre les recompenses dels investigadors no responen a una política que s'adapta a les característiques pròpies del camp de recerca sinó a una política de control i orientació de la producció científica. És de control perquè imposa un format de difusió de la producció científica en un context d'expansió de les formes de transmissió dels coneixements. I és orientadora perquè, com que el reduït espectre de revistes acadèmiques beneficiades pels índexs bibliomètrics no poden absorbir tota l'activitat científica ni en la quantitat ni en la diversitat de temes i enfocaments amb què aquesta es produeix, orienta els investigadors en què i com investigar.

Probablement aquesta política pretén reproduir, en la recerca en les ciències socials i humanitats en general i en la recerca en comunicació en particular, un sistema que ha tingut èxit en les ciències naturals i biomèdiques. Tanmateix, a països amb un sistema científic molt més desenvolupat, com és el cas del Regne Unit, s'exclouen els indicadors bibliomètrics com a forma d'avaluació de l'activitat científica i el sistema d'avaluació és qualitatiu: «Es basa en el judici dels especialistes de l'àrea. Humanistes i científics socials han reivindicat models d'avaluació qualitius davant els quantitius, i sembla que un sistema com el britànic podria gaudir de major acceptació» (Giménez-Toledo, 2015: 8).

Un sistema de recompenses basat en les publicacions acadèmiques té conseqüències sobre l'estructura temporal del camp científic (Vanderstraeten, 2010). El

ritme dels avenços en el coneixement són molt diferents quan aquests es fan des dels llibres o des de les revistes. Els articles publicats en revistes suposen una ràpida seqüència de petites contribucions, la vigència de les quals es veu superada en cada edició. Així, es pot dir que «els canvis en les formes de comunicació dominants d'una comunitat científica generen transformacions en les formes d'organitzar i reorganitzar l'espai social i cognitiu de la ciència» (Vanderstraeten, 2010: 562).

Amb la política estatal de recompenses vigent els investigadors saben de forma precisa com se'ls avaluarà i actuen adaptant-se a allò que millor encaixa amb els continguts de les revistes més valorades per, així, obtenir avaluacions positives. Això afavoreix opcions investigadores contemporitzadores en comptes de les més arriscades, innovadores i creatives. Les ciències socials i humanes no s'adapten bé a aquests criteris, que resulten insuficients per assumir la pluralitat de perspectives, paradigmes i mètodes que els són característics. Podria semblar que aquesta crítica a la política de recompenses imperant és una reivindicació a favor de les postures relativistes expressades a l'inici de l'article i a favor de l'eliminació de qualsevol mena de control. Tanmateix, del que s'ha dit no es pot concloure una posició contrària a la cultura de l'avaluació de la qualitat científica, sinó la necessitat d'una revisió dels criteris imperants des de fa deu anys per realitzar l'esmentada avaluació per ajustar-los a l'activitat investigadora real. ■

Notes

1 Aquest article s'ha fet en el marc del projecte «25 años de investigación sobre comunicación en España (1990-2015). Producción científica, comunidad académica y contexto institucional», finançat pel Pla Estatal de Recerca Científica i Tècnica i d'Innovació 2013-2016 (referència CSO2013-40684-P).

2 Adreça de correspondència: Jaume Soriano. Campus de la UAB, Facultat de Ciències de la Comunicació de la Universitat Autònoma de Barcelona. E-08193 Bellaterra (Cerdanyola del Vallès), UE.

3 En els estudis realitzats sobre aquest efecte, Merton i Zuckerman observen que «com més s'orienta la revista en sentit humanístic, més elevat és l'índex de rebuig de manuscrits presentats per a la seva publicació; com més experimental i observacional és l'orientació, menor és l'índex de rebuig» (Merton, 1985: 593), la qual cosa s'explica perquè el grau d'entesa entre els membres de la comunitat científica d'humanitats i ciències socials sobre els patrons del saber de qualitat són menors (Merton, 1985).

4 Per a una revisió de la diversitat de formes d'avaluació del coneixement en funció dels sistemes estatals de ciència cf. Georghiou, 1995.

5 L'Agència Estatal de Investigació es va crear a finals del 2015 però no va començar a operar de manera efectiva fins a l'estiu del 2016, per la qual cosa no disposa d'un històric d'avaluació de la recerca que justifiqui la revisió de les seves actuacions per a aquest treball.

6 Entre el 2007 i el 2011, un 87,5% dels articles sobre comunicació amb un únic autor publicats a les principals revistes espanyoles procedien de l'àmbit universitari (Escribà i Cortiñas, 2013).

7 Informació disponible al lloc web del Ministeri d'Educació, Cultura i Esport i contrastada amb dades de l'INE.

8 S'exclouen els departaments d'Art de la Universitat de Castella-la Manxa, de Teoria dels Llenguatges de la Universitat de València Estudi General, i el de Màrqueting de la Universitat Pontifícia de Comillas, perquè, a pesar d'incorporar les àrees de coneixement sobre comunicació, la seva activitat investigadora estava llavors orientada cap a altres camps.

9 El *Libro blanco de los títulos de grado en comunicación* és la font per a aquesta dada. S'hi recullen tots els departaments de professors que imparteixen docència en els graus de comunicació i s'hi barregen departaments d'altres especialitats que en alguns casos no s'identifiquen, per la qual cosa la xifra total és aproximada.

10 La informació s'ha obtingut a partir de la base de dades TESEO del Ministeri d'Educació, Cultura i Esport. Sobre aquesta base de dades, un estudi sobre tesis doctorals en comunicació defensades a Andalusia feta per Luís Arboledas i Víctor Herrero sosté que «encara que la informació que alimenta la base de dades és aportada per imperatiu legal per les universitats mateixes, no es pot garantir que la base de dades contingui la informació sobre totes les tesis lligides». Aquest fet, sumat a la possibilitat d'algunes errades en la càrrega de dades, fa impossible la certesa de tenir a disposició la totalitat de la producció (Arboledas i Herrero, 2011). A pesar d'això, la base de dades del Ministeri és la font que permet tenir un accés més ràpid i fiable a aquesta activitat investigadora.

11 Aquesta xifra es queda molt curta si es compara amb les publicades per Daniel Jones *et al.* l'any 2000, el qual comptabilitza fins a nou-cents noranta-tres tesis defensades entre 1990 i 1998 (Jones *et al.* 2000). En qualsevol cas, no és possible contrastar aquesta dada perquè Jones *et al.* no expliciten el mètode amb el qual van calcular aquesta quantitat.

12 El recompte de registres s'ha fet a partir de la cerca avançada de la base de dades d'ISBN i sumant les matèries següents: Estudios mediáticos; Estudios de comunicación; Industrias de los medios, la información y la comunicación; Prensa y periodismo; Publicidad; Publicidad y Sociedad; Relaciones públicas. Se n'han exclòs els noms de les matèries relatives als suports mediàtics (com ara cinema, televisió, ràdio o publicacions periòdiques) perquè les consultes realitzades a la base de dades retornen amb molts títols que pertanyen a l'abundant literatura divulgativa i d'entreteniment associada a les matèries de cinema i televisió.

13 Les xifres del 2010 i del 2012 són la suma de les comunicacions i panells de les diverses seccions del congrés registrades al seu web.

14 Ens referim al Reial decret llei 14/2012, de 20 d'abril, de mesures urgents de racionalització de la despesa pública en l'àmbit educatiu (Prefectura de l'Estat, 2012).

15 Per construir aquest recorregut ens hem basat en Ruiz, Delgado i Jiménez (2010).

16 Consulta de la llista de publicacions sobre comunicació del Social Science Citation Index, el dia 20 de desembre del 2016.

117 Un estudi sobre les fonts més referenciades als articles acadèmics sobre polítiques de comunicació indica que els llibres són les fonts més citades pels investigadors (Casado i Fernández-Quijada, 2015).

Bibliografia

- AGÈNCIA NACIONAL D'AVALUACIÓ DE LA QUALITAT I ACREDITACIÓ (ANECA) (2005). *Libro blanco: Títulos de grado en comunicación* (en línia). <http://www.aneca.es/media/150336/libroblanco_comunicacion_def.pdf> [Consulta: 20 desembre 2016].
- ARBOLEDAS, L.; HERRERO, V. (2011). «Una aproximación temática a la producción andaluza en comunicación: análisis a partir de las tesis doctorales de las Universidades de Sevilla y de Málaga» (en línia). *Hipertext.net*, vol. 9. <<http://www.upf.edu/hipertextnet/numero-9/produccion-andaluzacomunicacion.html>> [Consulta: 20 desembre 2016].
- ARCHAMBAULT, E.; VIGNOLA, E. (2004). *The use of bibliometrics in the social sciences and humanities*. Quebec: Social Sciences and Humanities Research Council of Canada (SSHRC).
- CASADO, M. A.; FERNÁNDEZ-QUIJADA, D. (2015). «References in communication policy research: a bibliographical characterization of articles published by Spanish authors». *Communication & Society*, núm. 28 (2), p. 73-87.
- CHALMERS, A. (1992). *La ciencia y como se elabora*. Madrid: Siglo XXI.
- ESCRIBÀ, E.; CORTIÑAS, S. (2013). «La internacionalización y las coautorías en las principales revistas científicas de comunicación en España». *Comunicar*, núm. 41, p. 35-44. DOI: <http://dx.doi.org/10.3916/C41-2013-03>.
- FERNÁNDEZ-QUIJADA, D.; MASIP, P. (2013). «Tres décadas de investigación española en comunicación: hacia la mayoría de edad». *Comunicar*, núm. 41, p. 15-24. DOI: <http://dx.doi.org/10.3916/C41-2013-01>.
- FERNÁNDEZ-QUIJADA, D.; MASIP, P.; BERGILLOS, I. (2013). «El precio de la internacionalidad: la dualidad en los patrones de publicación de los investigadores españoles en comunicación». *Revista Española de Documentación Científica*, vol. 36 (2), p. e010. DOI: <http://dx.doi.org/10.3989/redc.2013.2.936>.
- GEORGIU, I. (1995). «Research evaluation in European national science and technology systems». *Research Evaluation*, núm. 5 (1), p. 3-10.
- GIMÉNEZ-TOLEDO, E. (2015). «La evaluación de la producción científica: breve análisis crítico». *Relieve*, 21 (1), art. M2. DOI: [10.7203/relieve.21.1.5160](http://dx.doi.org/10.7203/relieve.21.1.5160).
- JONES, D.; BARÓ, J.; LANDA, C.; ONTALBA, J. A. (2000). *Investigación sobre comunicación en España: Aproximaciones bibliométricas a las tesis doctorales (1926-1998)*. Barcelona: ComCat.
- LAWRENCE, A. (2012). «Electronic documents in a print world: Grey literature and the internet». *Media International Australia*, núm.143, p. 122-131.
- MARTÍNEZ-NICOLÁS, M. (2008). «La investigación sobre comunicación en España. Evolución histórica y retos actuales». A: MARTÍNEZ-NICOLÁS, M. (ed.). *Para investigar la comunicación: Propuestas teórico-metodológicas*. Madrid: Tecnos, p. 13-52.
- (2014). «La investigación española sobre comunicación de mayor visibilidad internacional. Análisis de los trabajos publicados en las revistas internacionales del Journal Citation Reports (JCR) y el SCImago Journal & Country Rank (SJR-Scopus)». Ponencia presentada al IV Congreso Internacional de la Asociación Española de Investigación de la Comunicación (AE-IC). Bilbao (gener).
- MARTÍNEZ-NICOLÁS, M.; SAPERAS, E. (2011). «La investigación sobre comunicación en España (1998-2007). Análisis de los artículos publicados en revistas científicas» (en línia). *Revista Latina de Comunicación Social*, núm. 66, p. 101-129. <http://www.revistalatinacs.org/11/art/926_Vicalvaro/05_Nicolas.html> [Consulta: 20 desembre 2016].
- (2016). «Objetos de estudio y orientación metodológica de la reciente investigación sobre comunicación en España (2008-2014)» (en línia). *Revista Latina de Comunicación Social*, núm. 71, p. 1365-1384. <<http://www.revistalatinacs.org/071/paper/1150/70en.html>> [Consulta: 20 desembre 2016].
- MASIP, P. (2011). «Los efectos del efecto ANECA: análisis de la producción española en comunicación en el Social Sciences Citation Index (1999-2009)». A: PIÑUEL, J. L.; LOZANO, C.; GARCÍA-JIMÉNEZ, A. (ed.). *Investigar la comunicación en España*. Madrid: Asociación Española de Investigación de la Comunicación, p. 649-663.

LA POLÍTICA ESTATAL DE RECOMPENSES ALS INVESTIGADORS EN COMUNICACIÓ

- MERTON, R. (1985). *La sociología de la ciencia: Investigaciones teóricas y empíricas*. Madrid: Alianza.
- MINISTERI D'EDUCACIÓ I CIÈNCIA (1990). *Guía de departamentos universitarios*. Madrid: Secretaría General del Consejo de Universidades.
- (1994). «Orden de 2 de diciembre de 1994 por la que se establece el procedimiento para la evaluación de la actividad investigadora en desarrollo del Real Decreto 1086/1989, de 28 de agosto, sobre retribuciones del profesorado universitario». *Boletín Oficial del Estado*, núm. 289 (3 de diciembre).
  - (1996). «Resolución de 6 de noviembre de 1996 por la que se establecen los criterios específicos de cada uno de los campos de evaluación». *Boletín Oficial del Estado*, núm. 280 (20 noviembre).
  - (2005). «Resolución de 25 de octubre de 2005 por la que se establecen los criterios específicos de cada uno de los campos de evaluación». *Boletín Oficial del Estado*, núm. 266 (7 noviembre).
- MINISTERI D'EDUCACIÓ, CULTURA I ESPORT (2014). «Resolución de 26 de noviembre de 2014, de la Comisión Nacional Evaluadora de la Actividad Investigadora, por la que se publican los criterios específicos aprobados para cada uno de los campos de evaluación». *Boletín Oficial del Estado*, núm. 290 (1 de diciembre).
- (2015). «Resolución de 26 de noviembre de 2015, de la Comisión Nacional Evaluadora de la Actividad Investigadora, por la que se publican los criterios específicos aprobados para cada uno de los campos de evaluación». *Boletín Oficial del Estado*, núm. 286 (30 noviembre).
- PREFECTURA DE L'ESTAT (1986). «Ley 13/1986, de 14 de abril, de fomento y coordinación general de la investigación científica y técnica». *Boletín Oficial del Estado*, núm. 93 (18 abril).
- (2012). «Real Decreto-ley 14/2012, de 20 de abril, de medidas urgentes de racionalización del gasto público en el ámbito educativo». *Boletín Oficial del Estado*, núm. 96 (21 abril).
- REPISO, R.; TORRES, D.; DELGADO, E. (2011). «Análisis de la investigación sobre radio en España: una aproximación a través del análisis bibliométrico y de redes sociales de las tesis doctorales defendidas en España entre 1976-2008». *Estudios sobre el Mensaje Periodístico*, núm. 17 (2), p. 417-429.
- RUBIO, M. C. (2003). «Bibliometría y ciencias sociales» [en línea]. *Clio: History and History Teaching*, núm. 7 <<http://clio.rediris.es/clionet/articulos/bibliometria.htm>> [Consulta: 20 de diciembre 2016].
- RUIZ, R.; DELGADO, E.; JIMÉNEZ, E. (2010). «Principios y criterios utilizados en España por la Comisión Nacional Evaluadora de la Actividad Investigadora (CNEAI) para la valoración de las publicaciones científicas: 1989-2009». *Psicothema*, núm. 22 (4), p. 898-908.
- SORIANO, J. (2008). «El efecto ANECA». A: ASOCIACIÓN ESPAÑOLA DE INVESTIGACIÓN DE LA COMUNICACIÓN. *Actas del Congreso Internacional Fundacional de la (AE-IC)*. Santiago de Compostela: Universidad de Santiago de Compostela.
- VANDERSTRAETEN, R. (2010). «Scientific communication: Sociology journals and publication practices». *Sociology*, núm. 44 (3), p. 559-576.
- XIFRA, J.; CASTILLO, A. (2006). «Forty years of doctoral public relations research in Spain: A quantitative study of dissertation contribution to theory development». *Public Relations Review*, núm. 32, p. 302-308.